

NOTE DESPRE RAPORTUL DINTRE LEXICUL COMUN ȘI TERMINOLOGIILE SPECIALE. (ÎMPRUMUTUL)

Constantin-Ioan Mladin
Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

Demersul, tot mai insistent și mai coerent, de individualizare a terminologiei („ansamblu structurat al termenilor de specialitate”) și de autonomizare a sa față de lexicologie, îi determină pe specialiști să se preocupe de identificarea unui număr cât mai mare și mai relevant de trăsături în măsură să opună lexicul din limbajele sectoriale vocabularului limbii comune¹. Comparând însă procedeele de care dispune lexicul comun al unei limbi, pe de o parte, și terminologiile specializate, pe de altă parte, în sporirea sau în înnoirea inventarelor lor, se poate ușor observa că cele două domenii urmează, în linii generale, aceleași căi.

Articolul de față își propune **(1)** să consemneze și să examineze mai atent asemănările și deosebirile înregistrate în aplicarea unuia dintre aceste procedee – **împrumutul**, din lexicul comun și din cel specializat și, din această perspectivă, **(2)** să redefinească relațiile existente între lexicul comun și cel specializat.

Rezultat al contactului, direct sau indirect², între idiomuri, împrumutul, procedeul extern privilegiat prin care o limbă se îmbogățește, constă în încorporarea (ca atare sau, cel mai des, cu modificări fonetico-fonologice, semantice și morfologice) a unor elemente lexicale dintr-o limbă „donatoare” într-o limbă „receptoare”. Împrumutul, care poate fi considerat mecanismul cel mai comod de umplere a „lacunelor” lexicale dintr-o limbă³, este favorizat de acțiunea unor factori extralingvistici, precum vecinătatea geografică, amestecul sau conviețuirea unor populații, raporturile economice, politice ori culturale dintre diversele comunități etc. Ponderea factorilor strict lingvistici și ai celor extralingvistici este cu regularitate fluctuantă în filogeneză și diferă de la o limbă la alta. În acest context, pare firesc să se admită că, în epoca (pre)modernă, istoria sociolingvistică a vorbitorilor este principalul catalizator determinant în rezultatul lingvistic al contactului dintre limbi, factorii pur lingvistici păstrându-și relevanța, chiar dacă rămân totuși secundari (SALA 1997: 31).

Procedeul poate afecta oricare dintre subsistemele unei limbi, dar compartimentul lexical este de departe cel mai receptiv, întrucât vocabularul este un subsistem primar și elementar, insuficient de bine organizat, în comparație cu celelalte subsisteme – secundare și omogene (COTEANU 1960: 47). Astfel, unitățile lexicale ocupă o poziție avantajoasă în comparație cu unitățile fonologice sau morfologice, în sensul unei răspândiri mai ușoare la cel mai mic contact dintre două limbi (SALA 1997: 236).

¹ Operația este în mod evident îngreunată de faptul că, deși obiectul vizat este o structură terminologică, nu una lexicală propriu-zisă, expresiile observabile, clasificabile și descriptibile se manifestă la nivel lexical. Inevitabil, pentru a aborda noțiunile, este obligatoriu să se recurgă la cuvinte/termeni.

Pentru o prezentare detaliată a dihotomiei **lexic comun** vs. **lexic specializat**, vezi LCLS (p. 7-23).

² Pentru **contact direct** (contactul are loc pe un teritoriu comun și presupune amestec de populație, conviețuire de durată variată) vs. **contact indirect** (contactul nu presupune unitate teritorială și se explică prin fenomene de difuzare culturală sau prin relații economice și politice), vezi SALA 1997 (p. 33).

³ „Lacuna” se poate manifesta atât la nivelul lexicului în ansamblul său (absența unor cuvinte), cât și la nivelul cuvântului (absența unor sensuri). Ultima dintre aceste două situații explică de ce adesea se împrumută numai unul dintre sensurile cuvântului, nu toate sensurile sale.

Încercările de clasificare a împrumuturilor disting între: **(1) împrumutul direct și împrumutul indirect** (efectuat prin mijlocirea altei limbi); **(2) împrumutul popular și împrumutul savant (cărturăresc sau cult)**; **(3) împrumutul oral și împrumutul scris**, între care în mod frecvent este posibil să apară anumite suprapuneri și unele intercondiționări.

În general, în cazul contactului dintre limba română și limbile cu care aceasta a intrat în relație, împrumutul s-a manifestat unidirecțional, în sensul că lexicul comun al limbii române a fost și este cu precădere „gazdă” pentru lexeme (simple ori sintagmatice) sau pentru sensuri împrumutate în urma contactului direct și mai ales pe cale orală. Mult mai rar, împrumutul a cunoscut și o orientare bidirecțională, limba română dovedindu-se aptă să funcționeze și ca „limbă donatoare” pentru limbile de adstrat. Studiile consacrate acestui aspect inventariază aproximativ patru sute de termeni românești intrați în limbile slave, dintre care două sute se regăsesc numai în limba bulgară. Astăzi, cele mai multe voci avizate admit prezența termenilor de origine română (din dialectul dacoromân sau din dialectele sud-dunărene) cu vocație internațională în limbile: albaneză, cehă, croată, germană (cu limitare la graiurile săsești), maghiară (inclusiv în graiurile din Transilvania), poloneză, rusă, sârbă, slovacă, slovenă, turcă, ucraineană⁴. În prezent, acest transfer slăbește fie din cauza intensificării procesului de unificare a limbii în varianta ei standardizată (eventual literară) prin intermediul școlii și al presei, fie prin diminuarea rapidă și accentuată a unor comunități lingvistice minoritare în raport cu comunitatea românofonă (vezi cazul comunității germane) – în interiorul granițelor României, fie prin pierderea interesului pentru limba română (ca limbă maternă), în colectivitățile românofone (întotdeauna bilingve) din afara acestor granițe.

Împrumutul, intermediat în primul rând de textele științifice și de presă, constituie în terminologia românească cel mai important mijloc de umplere a „golurilor” terminologice, „golurile din sistem care trebuie completate, mai ales în momentul echivalării unei terminologii dintr-o limbă în alta” (PLOAE-HANGANU 1992: 481)⁵. Motivul îl constituie faptul că limba română, ca și celelalte limbi romanice, de altfel, nu dispune de un sistem de compunere suficient de productiv.

La jumătatea secolului trecut, termenii majoritari în terminologia tehnico-științifică românească, din punct de vedere etimologic, erau cei latino-romanici⁶, elementele de origine franceză situându-se pe primul loc. Terminologia (generală și cea specială) modernă se distanțează vizibil de sursa romanică, orientându-se foarte vizibil (și uneori cu un disceamânt discutabil) înspre terminologia anglo-americană⁷. De aceea, unii lingviști au făcut un obiectiv al activității lor din încercarea de a-i convinge pe utilizatorii terminologiilor specializate și pe creatorii lor (lingviști, terminologi sau specialiști ai altor domenii) de necesitatea păstrării terminologiei de expresie franceză. Aceasta este considerată, datorită structurii (diacronic comună și sincron ic asemănătoare) celor două limbi, a fi foarte adecvată traducerii și cu maxime șanse de acomodare la sistemul limbii române. În ciuda unor intervenții în acest sens, situația tinde totuși să se acutizeze în ultimul deceniu, franceza pierzând în mod vizibil teren în fața limbii engleze. Tatiana Slama-Cazacu (SLAMA-CAZACU 1999: 596-597) sesizează fenomenul, care depășește cadrul strict al terminologiei, și critică în același timp această tendință: „indivizi, grupuri sau «Puteri» – politice, economice, financiare etc. – recurg la termeni tehnici sau străini, în mai mare cantitate decât este firesc în orice limbă, și mai ales în mod nejustificat, deoarece fie există în limbă corespondente tradiționale, bine știute, fie termenii tehnici sau cuvintele recent adoptate mai ales din limba de prestigiu internațional în epoca actuală, limba engleză, nu sunt cunoscute de către destinatari...”.

⁴ Pentru istoricul problemei, pentru unele considerații cu caracter general și pentru bibliografie, vezi MACREA 1982: 81-98 și GRAUR 1978: 13-14.

⁵ Pentru o prezentare detaliată a celorlalte procedee de producere a termenilor (**configurarea** sau **compunerea tematică**, **compunerea propriu-zisă** și **compunerea din inițiale** sau **compunerea din silabe**), vezi MLADIN 2003: 68-69.

⁶ Anume, 62-95% în *Dicționarul tehnic poliglot* – 1963, *Dicționarul enciclopedic român* – 1962-1966, *Dicționarul limbii române moderne* – 1958, după cum rezultă dintr-o cercetare statistică efectuată de către D. Macrea (MACREA 1970: 34-36).

⁷ Pentru prezența elementului englez (parcurs istoric, probleme de adaptare, referințe bibliografice) în lexicul (comun și specializat) românesc, vezi STOICHIȚOIU-ICHIM 2001b: *passim* și, mai ales, CIOBANU 2004: *passim*.

Împrumutul este considerat a fi soluția cea mai leneșă dar și cea mai eficace din punct de vedere al internaționalizării terminologiilor pentru că neutralizează parțial diferențele interlingvistice, în sensul că termenul împrumutat denumeste noțiunea și în același timp conotează originea ei. Sunt avantajate, din această perspectivă, compusele formate cu/din elemente tematice de origine greacă sau latină, numeroase formații lexicale din această categorie fiind împrumutate cu ușurință de mai multe limbi indoeuropene (*i. e.* termenii din fizică: *electron*, *neutron*). Cu toate acestea, nu poate fi ignorată existența termenilor care cunosc aceeași soartă, adică se bucură de același tratament, fără ca ei să dispună neapărat de vocație interlingvistică (*i. e.* termenii, din același domeniu, *spin* și *quark*; primul termen a fost preluat din fondul comun al limbii engleze iar cel de al doilea, lansat de fizicianul M. Gel-Mann în 1964, a fost preluat din discursul literar, fiind o creație a lui James Joyce – un cuvânt „care nu înseamnă nimic”) (REY 1992: 67-68).

În situația în care se dovedește că **neonimele**⁸ nu au decât o existență efemeră, limitată la câteva ocurențe izolate, termenii respectivi sunt catalogați drept **xenisme** sau **peregrinisme** (KOCOUREK 1982: 133) – *i. e.* : latinismele integrate în numeroase limbi (*consensus*, *consortium*, *corpus delicti*, *cursus* „ansamblu al studiilor”, *forum* „colocviu”, *quantum*, *in vitro*, *solarium* etc.) care coexistă cu variantele adaptate diverselor limbi naționale (*i. e.* : rom. *consens*, *consorțiu*, *corp delict*, *for...*). O formă particulară a xenismelor o constituie **găselnițele terminologice** (LEBRETON 1993: 39; MATEI 1996: 56), apte să acopere pentru un moment **golurile terminologice**, creații terminologice originale „inventate” fie pentru a numi ceva ce nu mai fusese numit înainte, fie pentru a nuanța un termen deja existent. Preferința pentru inventarea de cuvinte noi, în asemenea situații, este tolerată ca principiu neologic doar dacă noile creații sunt mai sugestive, adică mai motivate, în comparație cu termenii obținuți pe alte căi (*i. e.* : fr. *courrier électronique* sau *courriel* și rom. *electo-poștă* pentru *E-mail*).

În cazul unui mimetism terminologic, puțin funcțional, care constă în importul anarhic de termeni într-o limbă, având drept rezultat, în plan lingvistic, negarea capacității de creare a structurilor tradiționale ale fiecărei limbi (PLOAE-HANGANU 1995: 531), adică în cazul folosirii abuzive a procedurii, se vorbește de **neologisme de hipertraducere** (PEPERMANS 1989: 33) – *i. e.* : *a implementa* – *implementare* și *aplicant*, în locul uzualelor *a introduce* – *introducere* și *solicitant* (ZAFIU 2001: 87, 96). Din comoditatea utilizatorilor sau din slăbiciunea acestora pentru o neologie ezoterică, neonimele riscă să invadeze în mod nejustificat terminologia autohtonă. Excesul de neonime face deseori obiectul unor aspre critici pentru că, la fel ca în limba comună, poate să dea naștere unor absurdități ale actului de comunicare, prin generarea unor exprimări „hibride într-o limbă macaronică” (KOCOUREK 1982: 137). Totuși, cel mai adesea, propunerile concrete de înlocuire a unor asemenea termeni cu alții mai potriviți sunt formulate cu prudență: „le problème irritant de l’empreunt terminologique abusif est beaucoup plus délicat qu’on ne le pense à première vue. Il est plus aisé de vitupérer les abus manifestes que de proposer une solution réaliste satisfaisante” (GENTILHOMME 1973: 55). Un exemplu foarte sugestiv, din terminologia informaticii, este oferit de către Al. Rey (REY 1992: 72). După modelul din engleză *hardware* „vesélă” (< *hard* „dur”) – *software* (< *soft* „moale”, „blând”), în franceză au fost creați termenii echivalenți *quincaille* (< *quincaillerie* „fierărie”) – *mentaille* (< *mental*, *mentalité*). Variantele terminologice autohtonizate nu au rezistat însă, fiind înlocuite prin *matériel*, respectiv prin *logiciel*. La fel s-a întâmplat în limba română cu propunerea de a adopta seria terminologică *calculator* (singurul termen cu o oarecare circulație în varianta moldovenească a limbii române, cel puțin în urmă cu un deceniu), *computare*, *precomputare*, *computație*, *computațional* (acesta acceptat mai bine în limba română), *computativ*, *computativare*, *computativitate* (GUȚU 1989, 1990), prin orientarea spre exemplul oferit de celelalte limbi romanice, mult mai intransigente în privința adoptării anglicismelor.

Atunci când aceste împrumuturi nu se explică pur și simplu prin lenea sau prin extravaganța celor ce le întrebuintează, avem a face cu **împrumuturi de lux**, care, față de **împrumuturile de**

⁸ Termenul denumesc neologismele din domeniul terminologic (KOCOUREK 1982: 153). Pentru o prezentare sistematică a opoziției **neologism** vs. **neonim**, vezi PAVEL – RUCĂREANU 2001: 53.

necesitate, produc efecte stilistice deliberate prin evocarea limbii-sursă și, mai ales, a modelului teoretic de origine (KOCOUREK 1982: 134, 137).

Două situații pot fi identificate (RONDEAU 1983: 124; PEPERMANS 1989: 33; PLOAE-HANGANU 1995: 531):

(1) **neologia de ajutor**, numită și **neologie de traducere**. Procedul, al cărui rezultat sunt **neonimele de traducere** sau **neonimele de împrumut**, constă în crearea de termeni noi într-o situație interlingvistică, denumirea trecând dintr-o limbă în cealaltă sub influența specialiștilor în limbă (traducători, terminologi) sau a specialiștilor nelingviști dintr-un domeniu anume (*i. e.* : termenul din terminologia juridică românească *rix* „ceartă însoțită de bătaie și injurii; încăierare” < fr. *rix*e „querelle violente accompagnée de menaces et de coups” < lat. *rix*a, frecvent dublat, din cauza caracterului său prea tehnic, prin echivalentul mai accesibil nespecialiștilor *încăierare* – STOICHIȚOIU-ICHIM 2001a: 112).

(2) **neologia sau neonimia de origine**, procedul prin care se creează un termen nou de către cel care concepe un obiect nou sau lansează o idee nouă în propria sa limbă (vezi termenii *electron*, *neutron*, *spin*, *quark*, discutați mai sus).

Câteva dintre cele mai des întrebuițate procedee de „traducere” a unei limbi (în terminologie) au fost enumerate: de către Al. Rey (REY 1992: 65) – recurgerea la echivalență, la calc, la împrumut, la metaforizare; de către Georgeta Ciobanu (CIOBANU 1998: 63) – termenul străin este adoptat fără a fi modificat, forma grafică a termenului străin suferă transformări, elementele preluate ale unui termen sunt traduse unul câte unul (prin calchiere); de către V. Vascenco (VASCENCO 1975: 52-64), la acest din urmă autor inventarul posibilităților de traducere din terminologie fiind mult amplificat:

(1) **Transpoziția** sau **traducerea**. Procedul constă în traducerea propriu-zisă a termenilor.

Traducerea este o cale privilegiată de către G. Ivănescu (IVĂNESCU 1972). Lingvistul consideră că termenii de specialitate care nu sunt neologici într-o limbă străină de mare circulație nu ar trebui adaptați *ad litteram*, nu ar trebui împrumutați din celelalte limbi, ci ar fi preferabil să fie traduși. De exemplu, engl. *utterance* „enunț”, folosit în forma *uteranță* prin anii '60 ai secolului trecut în terminologia românească, a fost părăsit pentru *enunț*. A. Martinet a substituit *utterance* cu *énoncé*. Deși ar fi putut folosi deja existentul *expresie*⁹, lingvistica românească a înlocuit pe *énoncé* cu *enunț*. Procedul este păstrat și astăzi ca un principiu neologic important, dacă răspunde condiției de a nu falsifica sensul unității împrumutate (*i. e.* : se recomandă păstrarea formei *week-end*, ca englezism, deoarece sensul unității în limba de origine este „vacanța de la sfârșitul săptămânii”, nu „sfârșit de săptămână”) (MATEI 1996: 56).

(2) **Calcul lingvistic**. Procedul prezintă inconvenientul că anulează efectele stilistice ale împrumutului de lux, având însă avantajul de a oferi termenului o formă autohtonă cu motivare internațională (KOCOUREK 1982: 137).

Calcul lingvistic se poate manifesta în următoarele aspecte (VASCENCO 1975: 53-60):

(a) **calc lexical**, actualizat fie sub forma **calcului semantic** (*i. e.* : *frazologie*, *modalitate*), fie sub forma **calcului de structură/de formă internă**, numit și **calc de formare a cuvintelor** (*i. e.* : *cosubordonare*, *deetimologizare*, *distinctor*, *guvernor*);

(b) **calc (lexico-)frazologic**: structura unei întregi unități frazeologice este copiată, prin traducere literală – *i. e.* : *arbore derivațional* (< fr. *arbre dérivatif*, engl. *derivational tree*) – în gramatica generativ-transformațională, *bancă de date* (< fr. *banque des données* < engl. *data bank*), *viteză cosmică* (< fr. *vitesse cosmique* < engl. *cosmic velocity*), *navetă spațială* (< fr. *navette spatiale* < engl. *space shuttle*).

Este posibil ca structurile să fie calchiate și fragmentar – *i. e.* : „*cover*” *trăsătură*, *D-Structură*, *S-Structură* – în gramatica generativ-transformațională, *bandă-video* (< fr. *bande vidéo* < engl. *video-tape*).

În terminologia românească, majoritatea termenilor se încadrează în categoria **calcului radial**,

⁹ Tendința/dorința de autohtonizare a terminologiei în scopul păstrării diversității lingvistice (opusă tendinței/dorinței de internaționalizare a terminologiei) se manifestă, sporadic, ca principiu terminologic (MATEI 1996: 55).

numit și **calc poliglot** sau **calc internațional** (VASCENCO 1995: 65-71)¹⁰, centrul de iradiere fiind, o bună perioadă de timp, mai cu seamă terminologia franceză (*i. e.* : fr. *globules rouges* „hematii” a pătruns în majoritatea limbilor de civilizație). Terminologia germană și, în ultimele, decenii cea engleză¹¹ explică de asemenea unele calcuri în română.

(3) **Traducerea perifrastică**, care constă în redarea prin mai multe cuvinte a unui termen (monolexical) aloglot (*i. e.* : reflexele termenului engl. *railway* sunt *voie ferée* și *chemin de fer* – în franceză, *cale ferată* și *drum de fier* – în română). Procedul reproduce în plan bilingv unele noțiuni specifice, a căror expresie lingvistică *sui generis* nu poate fi transmisă prin utilizarea calcului sau a altor mijloace și, redând nu numai termeni simpli, ci și termeni-sintagme, produce traduceri nerecomandabile, dar inevitabile – *i. e.* (în terminologia juridică românească de la sfârșitul secolului al XIX-lea, caracterizată printr-un vocabular sărac și instabil): *rude de jos* „descendenți”, *rude de sus* „ascendenți” *făcători de rele* „infractori”, *cauze care apără de pedeapsă sau micșorează pedeapsa* „circumstanțe atenuante” (STOICHIȚOIU-ICHIM 2001a: 25).

(4) **Împrumutul lexical**, determinat de imposibilitatea de a echivala formal două sisteme metalingvistice. Prin împrumut lexical cuvântul nu se traduce, ci se transcrie sau se transliterează și capătă ulterior o descriere analitică din partea traducătorului (*i. e.* : termenul gr. *φιλολογία* este preluat de limba latină, sub forma *philologia*, de unde se răspândește în multe alte limbi – fr. *philologie*, germ. *Philologie*, rus. *filologija*, rom. *filologie* etc.). Folosit cu prudență, împrumutul lexical are meritul de a fi unul din cele mai exacte procedee, contribuind totodată la internaționalizarea terminologiei de specialitate.

Și **împrumutul**, în domeniul studiat aici, este tot **radial** (VASCENCO 2000)¹². Centrul său de iradiere a fost reprezentat cu precădere, până nu demult, de limbile romanice, de limba franceză în special.

(5) **Adoptarea echivalentelor aloglote**. Procedul, un caz particular al împrumutului lexical, adică un împrumut „indirect” sau un caz particular al calcului lingvistic, un calc „indirect”, constă în traducerea unui termen străin prin intermediul unui echivalent al acestuia cu ajutorul unei terțe limbi, de regulă internațională. De exemplu, dacă *scriere cursivă* nu convine pentru rus. *skoropis*, se poate folosi echivalentul fr. *tachygraphie* > rom. *tahigrafie*, *scriere tahigrafică*.

(6) **Folosirea combinată a procedeelelor de mai sus**, anume: (a) transpoziție + calc lingvistic (*i. e.* : *unealtă gramaticală*, *cuvânt ajutător*), (b) transpoziție + adoptarea unui echivalent aloglot (*i. e.* : *comparativ-apozițional*, *contrastiv*, *enunț* și *uteranță*), (c) împrumut lexical + adoptarea unui echivalent aloglot (*i. e.* : *polnoglasis* și *pleofonie*), (d) împrumut lexical + traducere perifrastică – descriere complementară din partea autorului (*i. e.* : *zlatostroi* < rus. *zlatostroj* și *omiliar conținând predicile lui Ioan Gură de Aur*).

În cazul limbilor mici care nu au deschidere internațională, prin urmare și în cazul românei, spre deosebire de împrumutul din lexicul comun, cel din terminologii se manifestă exclusiv unidirecțional, limba română preluând termeni din limbi de circulație universală.

În numeroase situații, prin **determinologizarea**¹³ sau **banalizarea** unităților terminologice (BEREJAN 2000: 71; CUCIUC 1997: 56-57; STOICHIȚOIU-ICHIM 2001a: 110), intermediată mai cu

¹⁰ În opoziție cu **calcul nonradial** (*i. e.* : expresia slavonă *drěvĕno maslo* „ulei vegetal, inițial extras din fructele măslinului” a fost calchiată doar în română prin compusul *untdelemn*)

¹¹ Preferința manifestată de specialiști pentru preluarea termenilor neolatini în locul celor anglo-saxoni, din rațiuni lingvistice (nu sentimentale), este totuși explicit formulată ca principiu neologic fundamental în terminologie (MATEI 1996: 56).

¹² **Împrumutul radial** este, de fapt, o reformulare a noțiunii de **etimologie multiplă**, idee introdusă în lingvistica românească de Al. Graur (GRAUR 1960: 67-77 și GRAUR 1978: 13-14).

¹³ Vezi, pentru părerea contrară, SERVIEN 1931: 7: „Tout élément de ce second ensemble [l'ensemble qui appartient à la langue des sciences] fait partie du premier [l'ensemble des phrases humaines], mais la réciproque n'est pas vraie. “.

Pentru procedul opus determinologizării – **împrumut terminologic intern**, **ridicare la rangul de termeni științifici a unor cuvinte ale limbii literare**, **specializare a elementelor curente ale lexicului comun**, **terminologizare (internă)**, **extragere a limbajului științific din limba de toate zilele** etc. , vezi MLADIN 2003: 49-50.

seamă de literatura proștiințifică, numeroși termeni pătrund în lexicul comun. Procedul se derulează în mai multe etape:

(1) **Determinologizarea relativă** prin care termenul intră în limbajul comun căpătând un sens figurat, de regulă metaforic. Aici pot fi distinse:

(a) o **etapă pregătitoare**. Termenul este propus pentru popularizare, fiind însușit de către destinatari prin intermediul definiției, al descrierii sau al „tălmăcirii”, al „tâlcuirii”. Termenii aflați în acest stadiu sunt marcați prin **paralexeme** (simboluri grafice: ghilimele, paranteze, cratimă, două puncte) sau prin **operatori metadiscursivi** (expresii de tipul *așa-zisullzisa*, *așa-numitulnumita*).

(b) o **etapă primară**. Termenul pătrunde în literatura beletristică pentru a imprima textului culoare stilistică.

(c) o **etapă ocazională**. Se manifestă îndeosebi în presă și mai ales în titluri, pentru a incita potențialul receptor (*i. e.* : **cancerul comunist**, **ciuma bolșevică**).

(2) **Determinologizarea propriu-zisă sau desemantizarea**: etapă finală care constă în extinderea semnificației termenului dintr-un domeniu specializat în limba comună. De exemplu, *euforie*, *isterie*, *tensiune*, termeni folosiți pe scară largă în exprimarea curentă, au fost întrebuiți inițial numai în terminologia medicală; *epitet*, termen gramatical cu semnificație bine delimitată, s-a extins, cu un sens mai larg, în limba comună; numeroși termeni juridici și-au pierdut sensurile înguste și specializate cu care circulau în acest domeniu și au dezvoltat sensuri figurate în momentul în care au pătruns în vocabularul general (*i. e.* : *divorț* „nepotrivire, dezacord între două lucruri, acțiuni, idei”, *faliment* „ruină, eșec tootal”, *rechizitoriu* „acuzare gravă și violentă”).

Împrumutul, una dintre sursele principale de îmbogățire sau de împrăștiare a vocabularul comun al unei limbi și a inventarului de unități a terminologiilor specializate, se produce prin procedee similare, dar nu identice, în cele două compartimente. Divergențele înregistrate sunt explicabile prin specificul celor două domenii și sunt puternic condiționate istoric. Astfel:

(1) Lexicul comun a manifestat, în decursul formării sale, deschidere maximă spre împrumutul direct din limbile de adstrat, proces care tinde să se închidă astăzi. În același timp, în faze mai vechi ale limbii române, aceasta a transmis unități lexicului comun al limbilor cu care ea a intrat în contact, proces, de asemenea, pe cale de extincție astăzi¹⁴.

(2) În perioada lor de constituire, terminologiile tehnice s-au îmbogățit prin contact direct și indirect, iar cele științifice¹⁵ exclusiv prin contact indirect (mediat, livresc), în numeroase cazuri procesul fiind bidirecțional (la terminologiile tehnice populare). În momentul de față, terminologiile, atât cele tehnice, cât și cele științifice se îmbogățesc cu termeni împrumutați prin contact indirect, limbile preferate fiind franceza și, în ultima vreme, engleza. Procesul este unilateral.

(3) Împrumutul din lexicul comun este spontan, în terminologii împrumutul presupune o activitate conștientă, deliberată și normată, aceasta făcându-se sistematic într-un cadru instituționalizat¹⁶.

BIBLIOGRAFIE:

BEREJAN 2000 – Berejan, Silviu, *Includerea termenilor științifici și tehnici în dicționarele generale*, în *Terminologia în România și în Republica Moldova*, Clusium, [Cluj-Napoca], 2000 [= *Terminologia*], p. 69-71

CIOBANU 1998 – Ciobanu, Georgeta, *Elemente de terminologie*, Editura Mirton, Timișoara, 1998

CIOBANU 2004 – Ciobanu, Georgeta, *Romanian Words of English*, Editura Mirton, Timișoara, 2004

¹⁴ Nu este însă deloc exclus ca noile comunități românești, uneori foarte compacte, formate recent pe teritoriul altor state, să faciliteze introducerea unor cuvinte românești (sau a unor sensuri noi) în lexicul limbilor vorbite pe aceste teritorii.

¹⁵ Pentru istoricul problemei, vezi, URSU 1962: *passim*, VINTILĂ-RĂDULESCU 1999: 9-10 și ȘUTEU 2000: 66-68.

¹⁶ Pentru o privire mai detaliată asupra rigorii cu care sunt acceptați termenii neologici în limba română, vezi lucrările colective *Limbaj și Tehnologie* (vezi Bibliografia) și BEREJAN 2000 iar pentru o sinteză a principalelor condiții pe care trebuie să le îndeplinească neologismele pentru a putea fi acceptate vezi PAVEL – RUCĂREANU 2001: 58-59.

- COTEANU 1960 – Coteanu, Ion, *În legătură cu sistemul vocabularului*, în „Probleme de lingvistică generală”, II, 1960, p. 33-48
- CUCIUC 1997 – Cuciuc, Nina, *Determinologizarea termenilor medicali*, RLȘL, nr. 6, 1997, p. 56-63
- GENTILHOMME 1973 – Gentilhomme, Yves, *Interférences de vocabulaire entre deux sciences, linguistique et mathématique*, „Langue Française”, nr. 17, 1973, p. 44-58
- GRAUR 1960 – Graur, Al. , *Etimologie multiplă*, în Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, (variantă nouă), Editura Academiei R. P. R. , 1960, p. 67-77
- GRAUR 1978 – Graur, Al. , *Dicționar de cuvinte călătoare*, Editura Albatros, [București, 1978]
- GUȚU 1989 – Guțu, S. , *Valențele terminologiei naționale*, „Tinerimea Moldovei”, 08. 12. 1989, p. 3
- GUȚU 1990 – Guțu, S. *Terminologie și contraesență*, „Tinerimea Moldovei”, 09. 02. 1990, p. 8
- IVĂNESCU 1972 – Ivănescu, G. , *Terminologia lingvistică românească după 1964*, ConvLit, III, nr. 9, 1972, p. 11
- KOCOUREK 1982 – Kocourek, Rotislav, *La langue française de la technique et de la science*, Oscar Brandstetter Verlag GMBH & Co. KG, Wiesbaden, [1982]
- LCLS – *Lexic comun, lexic specializat*, [coordonator: Angela Bidu-Vrânceanu], Editura Universității din București, [București], 2000
- LEBRETON 1993 – Lebreton, Erik, *La terminologie pour l'entreprise, (Table ronde: une vie terminologique ou presque*, p. 35-44), în *Terminologie & Terminotique. Outils, modèles et méthodes. Actes de la première Université d'Automne en Terminologie*, Rennes 2, 21 au 26 septembre 1992, La Maison du Dictionnaire, Paris, 1993, p. 25-44
- MACREA 1970 – Macrea, D. , *Terminologia științifică și tehnică în limba română contemporană*, în *Studii de lingvistică română*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970, p. 29-37
- MACREA 1982 – Macrea, D. , *Cuvinte românești în limbile vecine*, în D. Macrea, *Probleme ale structurii și evoluției limbii române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 81-98
- MATEI 1996 – Matei, Dan, *Banca de date terminologice a TERMROM și problemele ei neologice*, în *Limba și Tehnologie*, [editor: Dan Tufiș], Editura Academiei Române, București, 1996, p. 53-66
- MLADIN 2003 – Mladin, C. – I. , *Probleme ale terminologiei sintactice moderne în româna contemporană*, Editura Aeternitas, Alba Iulia, 2003
- PAVEL – RUCĂREANU 2001 – Pavel, Eugeniu, Costin Rucăreanu, *Introducere în terminologie. Noțiuni fundamentale*, Editura Academiei/Editura AGIR, București, 2001
- PEPERMANS 1989 – Pepermans, Raymond, *Transposition des postes, un néologisme d'hypertraduction*, *Terminologies Nouvelles*, nr. 2, déc. , 1989, p. 32-34
- PLOAE-HANGANU 1992 – Ploae-Hanganu, Maria, *Terminologia și limba comună (Pentru o bază de date terminologice)*, LR, XLI, nr. 9, 1992, p. 479-483
- PLOAE-HANGANU 1995 – Ploae-Hanganu, Maria, *Specificul terminologiei ca știință în raport cu celelalte științe ale limbajului*, LR, XLIV, nr. 9-12, 1995, p. 529-532
- REY 1992 – Rey, Alain, *La terminologie: noms et notions*, Presses Universitaires de France, Paris, 1992²
- RONDEAU 1983 – Rondeau, G. , *Introduction à la terminologie*, Éd. Chicoutimi, Morin, 1983²
- SALA 1997 – Sala, Marius, *Limbi în contact*, Editura Enciclopedică, București, 1997
- SERVIEN 1931 – Servien, Pius, *Le langage des sciences*, Blanchard, Paris, 1931
- SLAMA-CAZACU 1999 – Slama-Cazacu, Tatiana, *Psiholingvistica. O știință a comunicării*, Editura All, [București], 1999
- STOICHIȚOIU-ICHIM 2001a – Stoichițoiu-Ichim, Adriana, *Semiotica discursului juridic*, Editura Universității din București, [București], 2001
- STOICHIȚOIU-ICHIM 2001b – Stoichițoiu-Ichim, Adriana, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate*, Editura All, 2001
- ȘUTEU 2000 – Șuteu, Flora, *Terminologia românească – istoric și perspective*, în *Terminologia*, p. 66-68

- URSU 1962 – Ursu, N. A. , *Formarea terminologiei științifice românești*, EȘ, București, 1962
- VASCENCO 1975 – Vascenco, Victor, *Probleme de terminologie lingvistică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1975
- VASCENCO 1995 – Vascenco, Victor, *Calcul lingvistic radial*, SCL, XLVI, nr. 1-6, 1995, p. 65-71
- VASCENCO 2000 – Vascenco, Victor, *Împrumutul lingvistic radial*, în „Conferințele Academiei Române”, Ciclul „Limba română și relațiile ei cu istoria și cultura românilor”, Editura Academiei Române, București, 2000
- VINTILĂ-RĂDULESCU 1999 – Vintilă-Rădulescu, Ioana, *Terminologia și problemele ei actuale*, în „Conferințele Academiei Române”, Ciclul „Limba română și relațiile ei cu istoria și cultura românilor”, Editura Academiei Române, București, 1999
- ZAFIU 2001 – Zafiu, Rodica, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Editura Universității din București, [București], 2001